

Het dagelijks leven in Oostende tijdens de bezetting (1940-1944) - (24)

door Roger JANSOONE

24. HET WARE GELAAT VAN DE BEZETTING IN OOSTENDE :

ontmaskering via nazi terreur op een onschuldig kind

“Mijn liefste is als een ree, staande *achter* onze muur, kijkend
door *ons* venster, stralend *achter tralies*“
(uit het “Hooglied” van koning Salomon)

“*Hoe* heeft iemand ooit *geloof* willen hechten aan uw woorden
om *samen met jou* op weg te gaan en heftig te gaan moorden ??”
(uit de “Ilias” van Homeros, scheldtirade van Achilleus tegen koning Agamemnon)

In een vorige aflevering werd aangekondigd dat nader en apart zou worden ingegaan op een wel opvallend en *bijzonder geval* dat - in het geheel van die problematiek van bezetting en Jodenvervolging - ergens een *lokale* microkosmos creëert die, *als mens tegenover de medemens*, concreet en herkenbaar een *eigen gezicht* geeft aan die korte maar ook dramatische episode in de geschiedenis van de bezetting in Oostende. Het gaat hier om een joods meisje, een onschuldig kind, één van de miljoenen slachtoffers van het naziregime. In dat ruimer geheel is dit individueel geval als dusdanig zeker niet spectaculair, maar toch kan het wegens de *herkenbaarheid* de mensen misschien méér en *dieper* aanspreken en aangrijpen dan een koel en rationeel feitenrelaas over de bezetting, met daarin ook de Jodenvervolging. Anne Frank was ook slechts één van de velen; niettemin heeft zij met haar dagboek het hart veroverd van miljoenen lezers, in veel talen en overheen alle continenten, en is zij als een icoon vlug ook doorgedrongen in het theater en in de film. De bezetting had veel aspecten, maar hierin *overstijgt* de Jodenvervolging dat bijzonder aspect, omdat dit zeer duidelijk en onmiskenbaar een *ontmaskering* veroorzaakte van wat de nazi's *meer in het algemeen echt* beoogden.

Het is de verdienste van Freddy Hubrechtsen, dat hij, in een bijdrage in “De Plate” (juni 2013), de aandacht heeft gevestigd op dat joods meisje én op haar *poëzieboekje*, alzo vanuit een *ogenschijnlijk* alledaags geval een originele *case study* opbouwend, historisch zonder voorgaande en zonder kans op navolging. In menig opzicht herinnert dat aan het dagboek van Anne Frank. Doch dit is nu *niet* bedoeld als een aanvulling op die bijdrage, maar enkel een poging om, *vertrekkend vanuit / en aan de hand van dat artikel*, *dieper* in te gaan op wat *het dagelijks leven* toen écht heeft betekend, meteen als een *slotbeschouwing*, omdat dat verhaal *symptomatisch* is voor die episode. Dit is *niet* het in herinnering brengen van een specifiek geval (reeds uitvoerig en uitstekend behandeld in genoemde bijdrage) doch – *via* dit specifiek geval – een poging om het *ware* gelaat van deze nare bezetting te ontdekken, een *ontmaskering* van een barbaars terreurregime, dat niets of niemand ontzag, ... *zowel joden als niet-joden*.

Ontmaskering van een barbaars terreurregime

De nazi's hadden een totaal *aparte* kijk op de joden, zo “apart” dat zij hen zelfs niet eens beschouwden als “Menschen” doch enkel nog als “Untermenschen”, complete onzin waarin thans niemand nog zou kunnen geloven ... maar niettemin destijds (al dan niet bewust) de overtuiging van *bijna een heel volk* ! Dat gold toen trouwens ook tegenover *Slavische* volkeren, evenals voor negers en zigeuners. En dan waren er nog de *niet-Germaanse* volkeren (o.a. de Fransen !), die *op termijn* ook al niet mochten rekenen op een hoopvolle toekomst ! REX-leider Léon Degrelle moet

dit ergens wel tijdig beseft of aangevoeld hebben, want in de kortste keren wilde hij de Walen laten doorgaan (of althans aanvaard worden) als ook al een soort van “Germanen”! Met “le coq wallon” als pseudo-*Reichsadler* ?? Met alleszins toch een *SS-Légion Wallonie* !

Maar *naast* de joden waren het dan vooral de *Slavische* volkeren die *al onmiddellijk* en massaal in dat vizier kwamen! De Russische schrijver Daniel Granin was in W.O.2 officier in het Rode Leger. In juli 1941 werd een neergehaalde Duitse piloot door zijn eenheid gevangen genomen. Granin, goed vertrouwd met Duitse literatuur en politiek, had met hem een gesprek over grote Duitse auteurs en filosofen, vooral zij die, zoals de communisten, eveneens gekant waren tegen “die Bourgeoisie”. Het antwoord van die fanatieke Duitser ? “Ihr seid *keine Menschen*. Ihr müsst *alle sterben*. Die deutsche Rasse hat es verdient, über die Welt zu herrschen!”. Ja, heel simpel : “jullie zijn geen mensen!”. Onthullend, erg verschrikkelijk om te aanhoren, verbijsterend ... maar toch hun *Weltanschauung* ! Dit verklaart dan de hongerdood van drie miljoen Russische krijgsgevangenen, evenals de uitroeiing, achter het Oostfront, van miljoenen Russische burgers (met onvermijdelijk de losbarsting van “de wet van actie en reactie” bij de verovering van Duitsland!). Dit verklaart ook hoe het *um Gottes willen* mogelijk was dat bij de opstand van Warschau in augustus 1944, al bij de eerste Duitse tegenaanval binnen een paar dagen reeds ruim 40.000 mannen, vrouwen en kinderen brutaal, snel en systematisch werden “erledigt” als *Widerständler*. Door gebrek aan munitie moest de slachting tijdelijk worden stopgezet. De bevelvoerende SS-generaal (aanvoerder van de beruchte moordbrigade “Dirlewanger”) werd na de oorlog de “volksgeliefde” burgemeester van een lieflijk stadje in Schleswig-Holstein. Hij werd nooit verontrust en genoot van een “welverdiend” generaalspensioen (ook al kon, volgens het tribunaal in Nürnberg, een SS-er geen aanspraak maken op een militair pensioen, omdat de SS - officieel een “misdadige organisatie” - geen onderdeel was van de Wehrmacht). Hij gaf toe in een interview dat hij weet had van die moordpartijen ... doch slechts “van horen zeggen”, ook al waren er bezwarende documenten opgedoken. Van de 700.000 inwoners van Warschau konden er 200.000 niet aan de dodendans ontsnappen, en na capitulatie (na 63 dagen strijd!) en “ontruiming”, zijn er nog tallozen “verschwunden” in KZ en “Arbeitslager”. Bij de “bevrijding” van de stad zijn, bijna als ratten, nog een duizendtal overlevenden opgedoken uit kelders en riolen, ... 1.000 van oorspronkelijk 700.000 inwoners, een absoluut dieptepunt van Germaanse “Sturm und Drang” ! Om van “de blijde intrede van de bevrijders” een propagandafilm te kunnen maken, werden *van elders* “juichende toeschouwers” aangevoerd (voorbode van *spontane* betogingen tijdens het troosteloze communistisch tijdperk !). Warschau was een leeg en desolaat maanlandschap geworden, voorheen een stad vol kunstschaten en monumenten, en na wederopbouw een “moderne” stad zonder nog een eigen aangezicht (zoals Oostende, maar hier grotendeels wel door *eigen* toedoen!). En dat was nog maar een *voorsmaakje* van wat de nazi’s voor *die sklavische Untermenschen* allemaal in petto hadden ! Maar de daders gingen vrijuit, alsof er niets was gebeurd. Niemand werd gestraft, tenzij die bejaarden, vrouwen en kinderen die in 1945 werden verdreven uit de Sudeten, Oost-Pruisen, Silezië en andere “Germaanse stamgebieden”, en die moesten boeten voor de misdaden van het regime. Het is steeds de kleine man die het moet ontgelden en het gelag moet betalen ! Terwijl, veilig weggeborgen, een stel dorpsidioten elders een oorlogsmisdadiger verkiezen tot burgemeester ... *Wann wird man je verstehen ?*

In Warschau bestond de helft van die opstandelingen uit jongeren en voor bijna een vierde uit vrouwen! De bloem van de Poolse jeugd heeft zich toen opgeofferd *voor vrijheid en democratie*. Maar dat was niet naar de zin van Stalin! Op zijn bevel hield zijn oprukkend leger halt aan de overkant van de Weichsel, om zich te “hergroeperen”. De Russen bleven roerloos toekijken hoe vlak voor hun ogen die luide schreeuw naar vrijheid en democratie genadeloos werd afgeslacht. Zij lieten - letterlijk en figuurlijk - de Duitsers voor hen (ten behoeve van *hun eigen* naoorlogse plannen) “de kastanjes uit het vuur halen” en die moffen waren ook nog zo stom om dit te doen, zonder ook maar even te denken aan het *naoorlogse* Duitsland, terwijl voor hen de oorlog *sowieso*

toch reeds allang verloren was! En in april 1945 hebben de Duitsers diezelfde stommitieit in zekere zin nog eens willen overdoen *in hun eigen hoofdstad* Berlijn, in alle opzichten een “tabula rasa” ... en dus opnieuw een cadeau voor Stalin, want “opgeruimd staat netjes”, ook al ging dit nu wel eveneens ten koste van duizenden Sovjetmilitairen. Dit werd een “Carthago delenda est!” : Berlijn moest verwoest worden, zoals net voordien Danzig, waar in september 1939 de oorlog begonnen was. Symbolen voor Stalin !

Dit schandaal van Warschau, bovenop alle Duitse oorlogsmisdaden, had een weerslag op het tot stand komen van een communistisch blok achter een IJzeren Gordijn, ...met hierin ook een verantwoordelijkheid van president Roosevelt, die “uncle Joe” maar liet begaan. Op korte tijd werden de Polen tweemaal door het Westen in de steek gelaten : eerst in september 1939 en nogmaals in augustus 1944. Zij hebben dat nooit vergeten! Dit verklaart waarom zij thans een krijgshaftige en vastberaden houding aannemen tegenover de nieuwe dreiging vanuit Rusland. Zij beseffen maar al te goed dat zij in geval van nood op niemand moeten rekenen, tenzij op zichzelf! Deze aanmerking over Polen past wellicht niet goed in dit Oostends plaatje (ook al was het gezin Szpiro van *Poolse* nationaliteit), maar het zou dan toch onvergeeflijk zijn indien dit belangrijk addendum hier zou ontbreken. Want het stemt erg *tot nadenken, ook vandaag nog !*

Joden, Slaven, zigeuners, homoseksuelen, gehandicapten, ... voor de nazi's allemaal “Untermenschen” of “unwertiges Leben”! Onbegrijpelijk dat zo velen (niet alleen in Duitsland) in die waanzin hebben kunnen geloven en ernaar hebben gehandeld ! Met een grenzeloze verachting voor al *wat* in hun ogen een *Untermensch* was (*het ging niet langer om een mens !*). Die opeenstapeling van verderf kunnen wij niet begrijpen omdat het zo onvoorstelbaar is. *Precies daarom* wordt, via het verhaal van *één* joods meisje, een *poging* gedaan om dat duivels systeem te ontmaskeren en *doorzichtiger* te maken. De filosoof Simon Critchley stelt dat wat men *het Kwaad* noemt, eigenlijk een poging is om iets te omschrijven ...waarvan we besloten hebben, het toch maar *niet* te begrijpen! Dat neemt niet weg dat, hoe onbegrijpelijk het Kwaad ook moge zijn, wij toch steeds zeer duidelijk het onderscheid moeten maken tussen Goed en Kwaad (... dat zich trouwens soms arglistig vermomt als “Goed”). *Caveant consules*

In een beroemde schets tekende Paul Weber het oprukkend nazisme als “der Triumph der unsterblichen Dummheit”. Domheid is onsterfelijk (want ongeneeslijk) en draagt in zich iets triomfantelijks omdat velen zich hierin naïef laten meeslepen. Wij moeten alle uitwassen hiervan bekend maken, aan de schandpaal spijkeren vooraleer het weer te laat is! Het gaat niet alleen om heropduikend neonazisme, maar ook om fascistische of fascistoïde uitingen en bewegingen, ook al zijn die soms vermomd in bijvoorbeeld een religieus kledje, zich beroepend op een of ander voorbijgestreefd wereldbeeld.

Het spreekt vanzelf dat wij niet mogen trappen in de idiote en misdadige valstrik van die “nazi logica”, maar niettemin kan men zich *argeloos* laten misleiden, door vaak onbewust “anderen” als “apart” te gaan bekijken, nochtans mensen zoals jij en ik, van welk ras, huidskleur, godsdienst of overtuiging ze ook mogen zijn. In Oostende was de joodse gemeenschap ingeburgerd, welstellend, gecultiveerd en *perfect geïntegreerd*. Indien het geval van een joods meisje nader wordt bekeken, dan is dat *kenschetsend* voor het leven, thuis en op school, van *alle* hier opgroeiende kinderen en adolescenten, ook al leden niet-joodse kinderen niet onder dezelfde terreur, ... doch ze werden wel ermede geconfronteerd, als je ontdekt dat de leerlingen van de afdeling “snit en naad” van de beroepsschool in de Stockholmstraat, ertoe *verplicht* werden de Davidster in serie te maken! In mijn leeftijdsgroep waren wij toen wel nog te jong om ons hiervan eveneens bewust te zijn, met onze *eigen* “kleine oorlog”, met een *andere* perceptie van wat er zo allemaal om ons heen gebeurde. Maar de (voor ons) *grote kienders* leerden al vlug, *via hun joodse vrienden*, wat er écht aan de hand was. Dit veroorzaakte geen onderlinge tegenstelling (nochtans

de *bedoeling van de nazi's*), integendeel, want uit dat poëzieboekje en ook uit nog bewaard gebleven groepsfoto's kan je wel merken dat die kinderen *één grote groep* vormden, *ongeacht ras en afkomst*, wat ten andere bij kinderen ook maar normaal is. En tussen joodse en niet-joodse pubers kon toen al spontaan en onweerstaanbaar een prille kalverliefde ontluiken, ja waarom niet! Liefde is blind en overstijgt alles. En verliefd worden is de natuurlijkste zaak van de wereld !

Ereplaket Raymond Chaffart

Op 20 april 2011 vernamen wij dat met de inhuldiging van het “ereplaket Raymond Chaffart” hulde zou worden gebracht aan zes joodse leerlingen van het Atheneum die omkwamen in Auschwitz. Het was leraar Chaffart (1921-2010) die opmerkte dat in de hall de naam van zes joodse leerlingen ontbrak op het plaketa voor oorlogsslachtoffers. Om een onbekende reden bleven zij onvermeld, verbazingwekkend omdat er in joodse gezinnen ook gymnasiumleerlingen waren, in het officieel onderwijs, jongens in het Atheneum en de meisjes in het Lyceum (wat een reden kon zijn om de meisjes niet te vermelden op het plaketa in het Atheneum, dat nu allang “gemengd” is, na de fusie met het Lyceum). De oud-leerlingenbond nam zich deze zaak zeer ernstig ter harte. Zij liet het plaketa aanvullen met de naam van deze zes leerlingen, met een verwijzing naar het spuurwerk van Raymond Chaffart (die helaas, door zijn overlijden in 2010, dit sluitstuk op zijn opvallend initiatief niet meer heeft mogen meemaken).

Dit aangepast plaketa werd op 6 mei 2011 officieel ingehuldigd, in aanwezigheid van o.a. Prof. Julien Klener, Voorzitter van het Centraal Israëlich Consistorie van België, en een laatste getuige (tevens inwoner van Oostende), Mevr. Simone Degueldere. Het Atheneum geeft in de lessen hieraan de nodige aandacht en waakt erover dat nooit nog de naam vergeten wordt van Albert en Herman Schindler, Joachim Speier-Holstein, Simone Schendorf en Henriette en Regina Szpiro. Na sluiting van het *Joods Museum van Deportatie en Verzet* (Mechelen), werd, in afwachting van het *Museum van de Holocaust en van de Mensenrechten, Kazerne Dossin* (let op de naamsverandering!), een rondreizende fototentoonstelling georganiseerd over het lot van de destijds alhier ondergedoken joodse kinderen. De bijzonder opgemerkte inhuldiging van dit nieuw museum, incl. een herdenkingsplechtigheid, op 9.09.2012, viel toevallig samen met het publiceren van het septembernummer van “De Plate” over de Jodenvervolgung. Beiden vulden elkaar zeer goed aan, in een tijdsgewricht waarin deze problematiek *nu pas ten volle de nodige en correcte aandacht begint te krijgen. Beter laat dan nooit ...*

Een aangrijpend poëzieboekje

Wat betreft Henriette Szpiro is het zo, dat wij hier niet geconfronteerd worden met een Oostendse Anne Frank, want zij heeft geen dagboek achtergelaten. Van haar is *een poëzieboekje* bewaard gebleven (een verjaardagscadeautje op 6 mei 1943 van haar zus Regina), waarin, in haar laatste levensmaanden, klasgenoten haar proberen *moed* in te spreken. Een poëzieboekje was toen iets in de aard van *Facebook*, reeds een vorm van “sociaal netwerk avant la lettre” ... maar dan zonder Internet! Alle meisjes (jongens in veel mindere mate) hadden een poëzieboekje, dat een “zwerfend” bestaan leidde omdat het voortdurend werd “uitgeleend” ter aanvulling door telkens weer een andere vriendin of schoolkameraad. Het gaat hier om een totaal miskend *tijdsdocument* (te “kinderachtig?”), want nog geen enkele socioloog, historicus of volkskundige heeft het voldoende interessant gevonden om aan dit fenomeen een studie te wijden. Men doet in die poëzieboekjes soms verrassende ontdekkingen, zoals in dat van mijn echtgenote die in de jaren vijftig als tiener overal mee op stap ging met haar oom, de befaamde regisseur Remi Van Duyn, en alzo overal in contact kwam met wat men nu B.V.'s zou noemen en die graag iets neerpelden in zo'n tienerboekje. Er moeten vele duizenden poëzieboekjes geweest zijn (die nu allicht massaal verloren gaan)... doch van deze in het bezit van *joodse* meisjes is - voor zover bekend - slechts

enkel dit poëzieboekje voor het nageslacht bewaard gebleven. Een *Oostends unicum* in gans de Shoah !

Het *noodlot* dat haar boven het hoofd hangt, wordt hierin nergens vermeld. Trouwens, wie wist er toen wat haar lot zou zijn? En van de joden in het algemeen? Maar er hangt een stille weemoed doorheen dit beklemmend boekje, een hunkering naar vriendschap en geborgenheid, en ook al een prille kalverliefde voor een klasgenoot. Wanneer zij in juni 1943 van hem gescheiden wordt, schrijft zij schertsend vanuit Schaarbeek “Heb je soms intussen al een nieuwe vlam gevonden?”. Zij was net 15 jaar, doch bijna reeds een jonge vrouw, op de drempel van het leven, met een verwachtingspatroon dat plots, brutaal en wreed in de kiem zou gesmoord worden. Wat voor iedere tiener de mooiste jeugdijaren moeten zijn, was voor haar en haar lotgenoten een periode van angst, pijn, kwelling, spanning en onzekerheid, met op het einde een huiveringwekkende sprong in het nare onbekende : aanhouding en snel daarop, vanuit Mechelen, de reis in een beestenwagen “naar het Oosten” ... *Aequo pulsat pede mors, dixit Horatius.*

Zoals in het Hooglied van Salomon stond zij als een ree achter een muur, zij keek niet-begrijpend en met onschuldige ogen door ons “Arisch” venster, en zij had voor haar omgeving een uitstraling vanachter de tralies van het virtueel en mentaal getto waarin ze was opgesloten en waarin ze moest leven en overleven. Want in Oostende, zoals overal elders in België, werden de joden niet samengebracht in een getto (ook niet in Antwerpen, want daar bestond reeds voordien een jodenbuurt), maar de joden werden *individueel en geestelijk* geïsoleerd en gestigmatiseerd met een Davidster én via allerlei vernederende verbodsbepalingen, voorschriften en beperkingen. Men kan zich dit in onze huidige maatschappij niet of nauwelijks voorstellen, wat dat moet geweest zijn en betekend hebben voor een opgroeiend en schoolgaand kind: die bestendige perverse *wisselwerking* tussen *twee werelden*, die van - in nazi taalgebruik - enerzijds het “Arische” bevolkingsgedeelte en anderzijds de “niet-Arische” lokale gemeenschap.

Precies daarom is dit *uniek* poëzieboekje (want er is geen ander bewaard gebleven) zo intens waardevol, niet alleen voor de historicus maar ook voor de socioloog en vooral ook voor een traumapsycholoog, nogal “geleerde woorden” waarmee wil aangetoond worden dat dit niet zo maar een poëzieboekje is van een tienermeisje doch meteen een *zeldzaam tijdsdocument* dat, zij het indirect en onuitgesproken, een treffend beeld geeft van een erg tragisch tijdsgebeuren. *Inhoudelijk* ligt hierin het *fundamenteel* verschil tussen dit poëzieboekje en het dagboek van Anne Frank, *ogenschijnlijk* alledaagse tienerschriftjes waaraan in “normale” tijden niemand aandacht zou besteden : Anne Frank was een joods meisje van dezelfde leeftijd, doch zij was ondergedoken en overleefde samen met anderen in een compleet en bijzonder strikt *isolement*, maandenlang “begraven” in het beroemde “achterhuis” aan een Amsterdamse gracht. Zij had geen enkel contact meer met de buitenwereld, tenzij ’s nachts een glimp van de sterrenhemel en regelmatig het geluid van de klok van de Westertoren, evenals de persoon die zorgde voor de nachtelijke bevoorrading. Weliswaar gaat het hier in beide gevallen om een isolement en om een voortbestaan in afzondering, doch bij Anne Frank was dit - in een benauwende ruimte - in alle opzichten “intern” (ook t.o.v. de soms akelige medebewoners van het “achterhuis”, “L’enfer, c’est les autres”, dixit J.P. Sartre), terwijl dit voor Henriette Szpiro - vreemd en verwarrend - *zowel extern als intern* moet geweest zijn, met hier in Oostende een beperkte bewegingsvrijheid ...en *tegelijktijd* de niet-aflatende druk van de “Einsperrung” die fataal de joodse gemeenschap steeds verder en dieper in de hoek drumde. Op zichzelf dus voorzeker een “interessant” studie-object voor vergelijkend *psychologisch* onderzoek, doch dit is iets dat niet het voorwerp uitmaakt van ons historisch onderzoek maar wél ermee verband houdt. Maar er is nog een ander inherent verschil tussen beide schriftjes, niet van “redactionele” aard : een dagboek wordt geschreven door de auteur, terwijl in een poëzieboekje de bezitter ervan *niet zelf* aan het woord komt, maar enkel *gezien wordt* door en in de ogen van haar omgeving, en dan nog doorgaans op een indirecte en vrij subtiele

manier. Maar het woordgebruik en de geest die ervan uitstraalt, behoren in beide gevallen alleszins tot diezelfde leefwereld van een prille en opgroeiende adolescent (het woord “teenager” bestond toen nog niet).

Grasduinend in het poëzieboekje van een tiener ...

Henriette Szpiro is, zoals zes miljoen andere joden, van de aardbodem verdwenen, letterlijk en figuurlijk. Zij is opgegaan in rook en as, “verschwunden durch den Kamin”. Geen graf of massagraf herinnert eraan dat zij er ooit is geweest (tenzij het “aangevuld” herinneringsplaket in het Atheneum, wat hieraan een extradimensie geeft). De “Endlösung” was alleszins uiterst “gründlich und tadellos”, en nog tot de laatste dagen van april 1945 hebben de nazi’s alles in het werk gesteld om alle sporen van hun misdaden uit te wissen ... en om zelfs nog in spoedtempo een aantal slachtoffers bij te maken !! Intussen zagen de Duitsers het vreselijk einde naderen, “der Untergang”... Een Duitse collega zei : “Anders als in 1918, war es vollkommen unklar, was beim Schlussakt passieren würde. Das würde bestimmt für massive Unsicherheiten und Elend über Jahrzehnte hinweg sorgen! Die Klärung, der Wiederaufbau, die Wirrungen und ein mögliches neues Vorgehen würden uns über viele Jahre beschäftigen” (1). *Dies irae* ...

Het stemt dan ook onbehaaglijk wanneer je geconfronteerd wordt met dit poëzieboekje. Het “voelt” bijna aan als een *relikwie*. Het doet denken aan die onthutsende materiële sporen van “Dit was ooit eens een mens” (Primo Levi), die beklemmende sporen die achtergebleven zijn in Auschwitz (massa’s schoenen, brillen, enz.), ook al gaat die vergelijking niet helemaal op, ... want enkel wat nog “bruikbaar” of “recycleerbaar” was, werd bewaard in de “kanada’s”, de opslagruimtes van Auschwitz. Maar *theoretisch* zou dit poëzieboekje daar kunnen terecht gekomen zijn, om thans voort te leven als een tentoonstellingsobject in het museum.

De wezenlijke *betekenis* van dit boekje ligt “ergens” in een onwezenlijke *band* tussen de lezer en de persoon om wie het gaat, ook al is zij al zo lang verzwonden in het “niets” en kan zij nog enkel in onze gedachten treden als een geestesverschijning, die in onze verbeelding opnieuw een gestalte kan krijgen via de diverse aanwijzingen in dit boekje. Dit klinkt sentimenteel of emotioneel, doch dit is het *enige* concrete aanknopingspunt dat wij nog hebben: niet alleen met haar ... maar meteen met *al haar lokale lotgenoten* die *niets* hebben achtergelaten maar die evengoed recht hebben om *ergens* in onze nagedachtenis te blijven voortleven. Meer *in het algemeen* heeft, o.a. via dit tienermeisje, die verdwenen Oostendse joodse gemeenschap, die destijds zoveel heeft bijgedragen tot de groei en bloei van Oostende, immers het volste recht om met verschuldigd respect en piëteit te *blijven voortleven* in onze collectieve herinnering.

Dit poëzieboekje geeft een bittere nasmaak wanneer je beseft dat alle aanmoedigen van vrienden tot niets hebben geleid. Yeats parafraserend “Life as a preparation for something that never happens”, lijkt dit “Youth as a preparation for a full adult life *that would never happen*”. Anderzijds is het bemoedigend dat, zelfs in die donkere periode, er toch nog die vonk van levensvreugde en optimisme naar boven kwam, zoals blijkt uit dit intiem poëzieboekje.

Doch niet alleen via dit poëzieboekje maar ook via een foto die van Henriette is bewaard gebleven, krijgt de Holocaust een herkenbaar en eigen gezicht, zelfs zeer markant, namelijk een foto in juli 1943 van een meisje dat in een zomerjurk wandelt op een Brusselse boulevard, *zonder jodenster*, en dat - in tegenstelling tot haar zus Regina en haar vriendin Sonia Pels, met wie zij op wandel is - vrank en uitdagend kijkt in de lens van de fotograaf. Een ultiem gebaar van persoonlijk verzet, in het besef van het onmiddellijk gevaar dat haar bedreigt ?

Blijkbaar heeft zij, na uitwijzing uit het “Sperrgebiet” in juni 1943, in haar nieuw verblijf in Schaarbeek bezoek gekregen van haar vriendin Clotilde “Clotje” De Rycker, aan wie zij (had zij een voorgevoel?) haar poëzieboekje heeft toevertrouwd, zodat het nu na al die jaren tot bij ons gekomen is via Mevr. De Rycker (die in haar eigen poëzieboekje een tekening bezit van Henriette Szpiro, haar als aandenken opgedragen op 19.6.1943). Kennelijk koesterde zij toch nog hoop op betere tijden, wat blijkt uit haar allerlaatste aantekening: “aangekomen te Brussel 25.6.43 - terug te Oostende den”. Doch het verder en snel verloop der gebeurtenissen liet alle hoop varen op een “terug te Oostende” of op wat dan ook. Dit wijst er wel op, dat de nazi’s erin slaagden hun argeloze slachtoffers tot het allerlaatste op een dwaalspoor te brengen en zand in de ogen te strooien. De moordmachine moest, hoe dan ook, gesmeerd blijven lopen om met zeer weinig SS-personeel (aangevuld met wat lokale handlangers) toch uiteindelijk niet minder dan zes miljoen mensen in een relatief zeer korte tijd de dood in te drijven.

Opvallend is ook dat zij nog heeft gepoogd om in contact te blijven met Fernand Boedt, haar klasgenoot waarop zij kennelijk een oogje had. Blijkbaar moest dit wel gebeuren buiten medeweten van zijn ouders, want zij gebruikte hiervoor een “postadres” via haar vriendin Clotilde De Rycker. Uit een bewaard gebleven brief komt een meisje naar voor dat, al pratend over koetjes en kalfjes, de schijn lijkt hoog te houden van een “normaal” tienerbestaan.

Het einde van een droom

Op 10 oktober 1942 kregen de laatste joodse inwoners van Oostende bevel de stad te verlaten “om zich naar één van de grote steden in het binnenland te begeven”. Zij mochten zeker “niet vergeten hun nieuw adres door te geven”. Voor velen onder hen werd dit nieuw adres ... de Dossinkazerne in Mechelen, het *Durchgangslager* voor de konvooien naar Auschwitz. Het is niet duidelijk wat er in dat verband intussen in Oostende met het gezin Szpiro precies gebeurd is. Feit is dat ze pas in juni 1943 - samen met een groepje andere joden - werden uitgewezen uit het *Sperrgebiet*, om op 25 juni 1943 een “voorlopig” onderkomen te vinden in Schaarbeek, waarna zij al op 14 augustus 1943 werden opgepakt en overgebracht naar de Dossinkazerne in Mechelen, waar zij op 20 september 1943 werden opgenomen in “Transport XXII”, richting Auschwitz, ...het abrupt en vreselijk einde van een droom, een droom die ieder kind mag hebben tijdens wat in normale omstandigheden een kommerloze jeugd moet kunnen zijn.

In je verbeelding zie je daar in dat station die griezelige spooktrein van dood en verdoemenis, een ziedend en stomend monster, ongeduldig wachtend op het startsein voor de ultieme reis naar de verschrikkingen van de Hades van het Derde Rijk : de poort van de beestenwagen wordt ruw dichtgeschoven, een laatste streep licht glijdt over bange gezichten, met een doffe klap valt de zware grendel in het slot, het galmt doorheen de wagon als een laatste oordeel, het wordt stil en enkel angst en onzekerheid hangt nog in deze enge en benauwende ruimte ...

Voor hun vertrek “naar het Oosten” moesten de *Aussiedlungjuden* hun sleutel afgeven “opdat er goed zou gewaakt worden over hun woonst en inboedel tijdens hun afwezigheid”. Dadelijk daarna werd hun huis “ontruimd” door “gespecialiseerde” verhuisfirma’s. Er werd meubilair aangetroffen van prima kwaliteit, schilderijen, tafelzilver, eetserviezen, porselein, kristal. De mooiste stukken werden openbaar geveild in Berlijn, en de opbrengst was voor de *Reichsbahn* een “tegemoetkoming” voor de onverdroten “Einsatz” van treinen en spoorwegpersoneel bij de transporten naar Auschwitz. De rest van meubilair, kledij en huisraad werd in de zwaar geteisterde *Heimat* door het Duitse Rode Kruis en door *Winterhilfe* verdeeld onder dakloze of ontheemde Duitse burgers. Ongetwijfeld moet nog veel “kringloopmeubilair avant la lettre” een tweede leven leiden in de Duitse samenleving, samen met nogal wat “Raubkunst”. Zo hebben de joden dan ook nog *zelf* betaald voor het beestachtig vervoer naar Auschwitz, ... voor de nazi’s geen cynisme

maar gewoon een kwestie van een planmatige en georganiseerde “aanpak”. Maar dat was niet alles, want in de *Güterabfertigungsstelle* van Auschwitz (de “kanada’s”) werden reiskoffers en klederen zorgvuldig onderzocht en gesorteerd (en vooral onderzocht naar verborgen juwelen, diamanten, valuta en waardepapieren). Ook de aangroei van de Duitse goudreserves werd zeker niet uit het oog verloren, want in die tijd hadden heel wat mensen gouden tanden (alleszins zij die dat betalen konden). Wanneer de joden zich moesten ontkleden voor het “Brausebad”, werd vlug nagegaan of ze gouden tanden hadden. Bij wie dit het geval was, werd een merkteken aangebracht. En de rest laat zich raden ...

Was er een uitweg ?

Heeft het gezin Szpiro overwogen om onder te duiken ? Misschien wel, doch dat was niet zo evident. Onderduiken was problematisch (schuilplaats, voeding, medische zorg, claustrofobie, spanningen, bestendig gevaar van ontdekking of verklikking, je hoeft maar het dagboek van Anne Frank te lezen om hiervan een beeld te vormen). Er was niet alleen vraag maar er moest ook een aanbod ontstaan. Niet ieder stond te springen om joden te helpen onderduiken, alleen al wegens het risico van bestraffing bij hulpverlening. Voor kinderen lag het wel anders, via het systeem “noyez le poisson”: laat telkens een joods kind *onopgemerkt* opgaan in een groep van niet-joodse kinderen. Joodse kinderen zijn alzo ontsnapt via een ondergronds netwerk. Op zichzelf reeds een probleem, maar een wellicht nog groter probleem was dat de meeste ouders geen afstand wilden doen van hun kinderen (ook al was het “tijdelijk”), wat begrijpelijk en zeer menselijk is. Dit werd in de hand gewerkt door hun onwetendheid omtrent hun eigenlijke lotsbestemming, in de hoop dat die beweringen over “Aussiedlung” en “arbeid in het Oosten” wel ergens zouden overeenstemmen met een aanvaardbare en menswaardige werkelijkheid.

Niemand heeft ooit geweten of kunnen vermoeden dat er slechts één eindbestemming was: *Vernichtungslager Auschwitz*. De geruchten die hierover uiteindelijk doorsijpelden, kon en wilde niemand geloven omdat dit al te fantastisch of overdreven leek te zijn (men sprak zelfs van “Engelse propaganda”). De Holocaust is inderdaad ook vandaag voor velen nog steeds onvoorstelbaar ... en zelfs het voorwerp van een absurd negationisme. In Oostende deed het gerucht de ronde dat de joden werden afgevoerd “naar Dachau”, maar van “Auschwitz” was er nooit sprake, want dat was totaal onbekend, tenzij na de bevrijding van de kampen in 1945.

Doch wat alhier gekazerneerde Duitse militairen betreft, lag de zaak wel anders. Historisch onderzoek (aan de hand van *Feldpostbriefe* en dagboeken) heeft uitgewezen dat zij ongeveer *wel wisten* wat de “eindbestemming” was van die *Aussiedlung*, zij het zonder kennis van alle details. Zelfs als *Geheimsache* kon deze volkerenmoord onmogelijk volledig geheim worden gehouden. Maar de Duitse militairen in Oostende en elders wisten dat ze moesten zwijgen, en dat verdringingseffect is *achteraf* nooit verdwenen. In veelal oppervlakkige getuigenissen en verhaaltjes over hun eigen dagelijks leven (zoals gepubliceerd in lokale geschiedkundige en heemkundige tijdschriften) komen zij naar voor als gewone mensen die door een speling van het lot hier waren terechtgekomen en van weinig op de hoogte waren en enkel hun dagelijkse plicht vervulden. Maar hierin weerklinkt ook vrees voor wraak en vergelding indien Duitsland de oorlog mocht verliezen, evenals vrees voor immanente gerechtigheid en de straf van God. Getuigenissen van Duitsers kunnen verhelderend zijn (ook ten aanzien van “die Belgier”!) ... doch enkel *indien eerst* die muur van gecultiveerd (ver)zwijgen kan worden doorbroken, wat van beide kanten wel enig “Fingerspitzengefühl” vereist. De schrijver Günter Grass - zelf (en dan nog door zichzelf !) zeer laat ontmaskerd als een ex-SS-er - heeft dit vergeleken met “het pellen van een ui” (in zijn autobiografie “Beim Häuten der Zwiebel”, 2006).

Anderzijds is het zo, dat zowel Roosevelt als Churchill, ofschoon van alles op de hoogte (na het onthullend rapport van Jan Karski in 1942), niets hebben ondernomen om, hoe dan ook, de tenuitvoerlegging van de Holocaust ook maar enigszins af te remmen. In 1944 namen US piloten zeer gedetailleerde luchtfoto's van het reusachtige Auschwitz-complex (met achteraf na grondig onderzoek een nauwkeurige omschrijving van alle onderdelen), doch er gebeurde verder niets (maar wél in Auschwitz zelf, zoals in 1944 de uitroeiing van de Hongaarse joden, een allerlaatste en moeiteloze "prestatie" van Adolf Eichmann). Luchtaanvallen op gaskamers en crematoria hadden nog talloze mensenlevens kunnen redden, al dan niet gepaard met het vernielen van de aanvoerlijnen van de spoorwegen. Doch ook van Russische zijde werd niets ondernomen, alhoewel Stalin goed was ingelicht en het Rode Leger toen al snel oprukte in de richting van Polen. Wat betreft de westerse geallieerden kan men zich dan eigenlijk ook wel vragen stellen bij de hevige verontwaardiging en woede van US generaal Eisenhower bij zijn fameuze rondgang in Duitse concentratiekampen in 1945. *Quaerens quem devoret ?*

Een hartverscheurende keuze

Deze netelige kwestie omtrent de hartverscheurende keuze waarvoor joodse ouders zich geplaatst zagen (met daaraan verbonden de psychische weerslag op hun kinderen), hebben historici nog niet nader onderzocht, misschien vooral omdat dit veeleer van *psychologische* dan van historische aard is (en bij het onderzoek naar de Holocaust heb je vaak het gevoel dat dit eerder iets is voor psychologen en psychiaters dan voor historici !). De ouders zagen zich immers gesteld tegenover twee totaal *tegengestelde* zienswijzen om de situatie in te schatten :

- het feit dat ook kinderen, bejaarden, zieken en gehandicapten *verplicht* in aanmerking kwamen voor "Aussiedlung", deed hen die het minst naïef waren (...of hen die Hitlers "Mein Kampf" hadden gelezen !) ernstig twijfelen aan wat de nazi's zo allemaal beweerden in verband met die "*arbeid* in het Oosten";
- anderzijds zagen anderen *precies hierin* het bewijs dat de "Arbeitslager" (werkkampen) en de "Siedlungen" (nederzettingen) in zekere mate "gezinsvriendelijk" waren, in die zin dat men er verder zou kunnen werken en leven *in gezinsverband*.

Bovendien waren de meeste joodse gezinnen in Oostende niet onbemiddeld. Zij behoorden tot de middenstand of tot vrije beroepen. Zij hadden een zelfbewustzijn ontwikkeld, waardoor zij erop rekenden dat zij - zoals voorheen in andere landen - zonder al te veel kleerscheuren die moeilijke periode wel zouden doorspartelen, ook via relaties elders in het land. Die typische joodse ingesteldheid heeft Benjamin Netanyahu samengevat als volgt: "The Jews have a deeply ingrained ingenuity that has always helped them survive. Our story is one of overcoming tremendous odds". In dit milieu deed men geen afstand van zijn kinderen, ook al werd hulp en bijstand aangeboden door mensen die zelf *hun eigen leven* in gevaar brachten. En men was zich hiervan goed bewust, want na een paar jaar bezetting waren er reeds een aantal stadsgenoten opgepakt en "verschwunden in Nacht und Nebel". *Ook zij* gingen "durch den Kamin", zoals bleek bij de bevrijding van de kampen in 1945. Ter illustratie wordt hierna een foto afgedrukt van een zeldzaam grafmonument (op het kerkhof in de Stuiverstraat), dat van hoofdpolitielcommissaris Maurice Seys, in 1945 omgekomen in het slavenkamp KZ-Dora.

Het gezin Szpiro is bijeen gebleven, tot het bittere einde, toen hulp niet meer kon baten of verstrekt worden. In die zomer van 1943 eindigde die levensdroom van Henriette brutaal en als een donderslag bij heldere hemel. Dacht zij nog aan haar poëzieboekje? Ze zal wel nooit hebben kunnen hopen of vermoeden dat dit onooglijk boekje ruim zeventig jaar later nog zou opduiken als een ultiem eerbetoon en een laatste nagedachtenis, *ook voor de gemeenschap* waarbij ze hier in Oostende heeft behoord. In die zin mag dit boekje ergens plaats nemen in de aangrijpende galerij van achtergebleven documenten uit die duistere periode, met vooraan het dagboek van

Anne Frank. Meteen is dit verhaal rond dit joods meisje een *ontmaskering* van wat de nazi's *meer in het algemeen* écht op het oog hadden. Want *na de joden* zouden systematisch ook nog andere "geselecteerde" volksgroepen aan de beurt komen ...

Een "jodenboekerij" in de Rogierlaan

Over Isidoor Szpiro, de broer van Henriette, wordt in het Stadsarchief een getuigenis bewaard van Frans Fonteyne : "Mijn joodse vriend en ik waren 12 jaar in 1943. Zijn ouders hadden een textielzaak op de Alfons Pieterslaan, tegenover de meisjesschool. Het waren zeer vriendelijke mensen, praktiserende joden maar niet orthodox. Iedereen noemde hem Bouboul. Wij waren normale, speelse, gezonde jongens. Maar aan dit onbezorgd en gelukkig leven kwam spoedig een einde. Het was de joden verboden handel te drijven en zij moesten zichtbaar op hun kledij een gele ster dragen. Zij mochten niet meer naar de stadsboekerij gaan en ook niet met een boek over de straat lopen. Maar de Oostendse joden hadden er iets op gevonden: ze brachten, toen het nog kon, hun boeken in een huis in de Rogierlaan en maakten een geheime boekerij". Dat huis aan de Alfons Pieterslaan is ook al ten prooi gevallen aan de niet te stuiten sloop- en bouwwoede (die laan is onherkenbaar veranderd, waardoor men zich steeds minder nog een beeld kan vormen van wat dat stadsdeel ooit was). Het huis in de Rogierlaan staat er ook niet meer, onlangs vervangen door een nieuwbouw, zonder enige vermelding van dit allerlaatste "cultureel" spoor van joodse aanwezigheid. In razendsnel tempo verdwijnen alhier de laatste zichtbare aanknopingspunten met het eigen verleden. *Ammis ab his tacuit*, prevelde Ovidius.

Van Isidoor Szpiro is er een foto bewaard gebleven, een groepsfoto in de Ostend Swimming Club d.d. 31.8.1941 (ondertiteld "prijskamp zwemmers"). Hij zit op de eerste rij, samen met zijn zusje Lea. Achteraan merk je een jonge Victoire Ponjaert (sedert vele jaren lid van "De Plate"). Sommige oudere Oostendenaars zullen zich eveneens op die groepsfoto herkennen, een foto die erop wijst dat - spijs alles - de Oostendenaars, en heel zeker de kinderen, tijdens de bezetting er steeds het beste van gemaakt hebben, ongeacht wie of wat ze ook waren. Die kinderen zijn, indien thans nog in leven, intussen hoogbejaard geworden, Oostendenaars die, elk voor zichzelf, insgelijks een misschien boeiend levensverhaal kunnen vertellen.

Na de oorlog werd die ex-"joodse boekerij" noodgedwongen een tijdelijk filiaal van de in heroprichting zijnde Stadsbibliotheek, die samen met het Stadsarchief was vernield tijdens de bombardementen van mei 1940. Ik heb er zelf bijna elke week een boek ontleend als ik 's middags op weg was van school naar huis. Ik heb die gezellige bibliotheek echt "verslonden", o.a. de volledige werken van Jules Verne en van Karl May, maar wist niet wat de historische achtergrond was van deze "boekerij". Het leven ging verder en *niemand* zei nog iets over de Oostendse joden. Zij waren "verschwunden", totaal van de aardbodem verdwenen. En niets herinnerde er nog aan dat zij hier ooit hadden gewoond en geleefd. Niets, tenzij de synagoge aan het Van Maestrichtplein, als bij wonder intact bewaard gebleven, een uniek stenen overblijfsel van weleer. Maar, zonder sporen, kan er "in de geest" nog iets voortleven ??

In Zwitserland werd in 1945, met als titel "Rien où poser sa tête", de autobiografie uitgegeven van Françoise Frenkel, een Poolse Jodin die tijdens het Interbellum in Berlijn een boekhandel leefbaar kon houden, die vooral gespecialiseerd was in Franse literatuur. Na de "Kristallnacht" (9 november 1938) zocht zij een heenkomen in Parijs, met achterlating van haar boekhandel en al haar collecties. In juni 1940 slaat zij op de vlucht, verbergt zich in Nice en ontsnapt naar Zwitserland. Beroofd van al haar boeken bewaart zij niettemin "in haar geest" en "contre l'oubli" heel haar bibliotheek en zij schrijft hierover : "Je restai seule avec ma librairie. Je la veillai toute la nuit, me remémorant notre communauté, notre solidarité, nos années d'efforts et de luttres palpitantes. Cette librairie, nous y trouvons l'oubli et le réconfort, nous y respirons librement. Elle était devenue ma

vie, *ma raison d'être*". Al bij al een ontroerende hulde aan een "joodse boekerij"! "L'aube me trouva assise au milieu de mes livres..." (2)

Existentiële vragen

Een handjevol overlevenden zijn teruggekeerd, meestal kinderen, weggestopt in internaten, kloosters, vakantiehuisen. Ongetwijfeld hebben zij een moeizaam rouwproces doorgemaakt, of - erger nog - *geen* rouwproces, want wat is rouw *zonder enig aanknopingspunt*? Geen ouders of grootouders, zelden nog een broer, zuster of familie. Geen graf van de ouders, geen foto, geen overlijdensakte. De ouderlijke woning (al dan niet met inboedel) ingepalmd door "nieuwe bewoners". Kortom, *niets* meer, noch materieel noch immaterieel. Bovendien: ook onbegrip en onverschilligheid. Maar kan men een mens volledig uitwissen, doen opgaan in "Nacht und Nebel", alsof hij nooit bestaan heeft? De Holocaust roept ook *existentiële* vragen op, *zowel voor joden als voor niet-joden*, én ten aanzien zowel van de slachtoffers (*was hier ooit een mens?*) die letterlijk verdwenen in "ash to ashes, dust to dust", als van de *daders* (*wat was dat voor een mens? of een onmens??*), die na de oorlog gewoon terugkeerden naar hun vroeger leven alsof er niets gebeurd was en die straffeloos verder door het leven gingen, niet zelden in functies die hoog staan aangeschreven en van een onbesproken gedrag moeten zijn. Het was mogelijk dat, als je in contact kwam met een oudere of reeds gepensioneerd Duitse politieman of magistraat, je *ahnungslos* stond tegenover een massamoordenaar, in de context van een *dergelijke functie* onvoorstelbaar, griezelig en weerzinwekkend. *Irrationeel* gekleurde termen zoals *absurd, surrealistisch of pathologisch*, komen vaak om de hoek kijken, omdat het ontzettend moeilijk blijft om dit allemaal echt en correct onder woorden te brengen en te begrijpen. Vertwijfeld op zoek naar een rationele verklaring voor wat *irrationeel* ... en dus onverklaarbaar is! Zij die gevormd zijn in de klassieke humaniora, vanuit de christelijke of humanistische invalshoek en in de geest van de "Aufklärung", blijven het moeilijk hebben om dit te doorgronden omdat hun eigen en tot norm verheven mensbeeld volledig *haaks* staat op het onmensbeeld van het nazi-regime, dat uniek blijft in zijn "genre", ook al zijn er nadien en tot vandaag ook nog andere totaal onmenselijke regimes of "bewegingen" opgedoken.

We komen hier in het domein van de filosofie en de psychoanalyse, en dat maakt het voor de historicus precies zo moeilijk om heel die problematiek van de Holocaust te vatten binnen een verklarend bevattingsvermogen. De auteur en Auschwitz overlevende Primo Levi heeft zich nooit kunnen verzoenen met het idee dat hij op deze aarde *lichamelijk* nog bestond en bleef voortbestaan (de "diesseits"), ... terwijl hij mentaal al lang tot de "jenseits" behoorde, tot het Rijk der Doden. Uiteindelijk pleegde hij zelfmoord, na het schrijven van een trilogie waarin hij volledig en indringend afrekende met zijn eigen en zeer persoonlijk Holocaustverleden.

Is het verbazend dat overlevenden het oude Europa de rug hebben toegekeerd? Meestal naar de nieuwe Staat Israël, om aldaar radicaal een nieuw leven op te bouwen in de *kibbutzim*, als strijdvaardige *sabra's*, wroetend en vechtend voor hun (voort)bestaan, verder in de lijn van de *militante* geest van weerbaarheid die *reeds in de jaren dertig* kenmerkend was voor de joodse ondergrondse in Oostende en ook elders (tot in Warschau), maar toen zonder gunstig gevolg. De nazi's hebben *via die overlevenden* een *nieuw type* van joden voortgebracht, *totaal anders* dan hen die eeuwenlang als een lam naar de slachtbank werden geleid. Het is een feit dat veel van wat in de wereld verkeerd gaat, zijn *oorsprong* vindt in al wat Duitsland in *negatieve* zin heeft op gang gebracht in beide wereldoorlogen. En voor velen die oorlog en bezetting hadden overleefd, konden de Duitsers hierna nooit genoeg gestraft worden voor al de gruwelijke en onvoorstelbare misdaden die namens en deels ook door het Duitse volk zelf waren bedreven.

In ieder geval waren na de oorlog de joden uit het Oostendse straatbeeld verdwenen. De nazi's hadden - zoals overal elders - hun krankzinnig doel bereikt : Oostende was "judenrein" geworden. Enkel de synagoge aan het Filips Van Maestrichtplein stond er nog, merkwaardig intact doch volkomen verlaten. En voorts waren er nog de leegstaande en leeggeroofde handelszaken en woningen, voor zover niet reeds overgegaan in een nieuwe bestemming.

Omtrent zij die *op het einde* van de bezetting werden opgepakt, geeft het dagboek van Anne Frank een wrange nasmaak in een aantekening bij de landing in Normandië : "Zou dan nu werkelijk de lang verwachte bevrijding komen? De bevrijding waarover zoveel gesproken is, maar die toch té mooi, té sprookjesachtig is om ooit werkelijkheid te kunnen worden? We weten het niet, maar de hoop die doet leven, maakt ons weer moedig, die maakt ons weer sterk. Het mooiste aan die invasie is, dat ik het gevoel heb dat er *vrienden in aantocht* zijn!"

Voor een al bejaard lezerspubliek bevat deze kroniek jeugdherinneringen. Er wordt hier een poging gedaan om die tijd te zien *door de ogen van een kind*, vervolgd en onderdrukt. Toen Astrid Lindgren (*Pippi Langkous!*), de *Friedenspreis 1978 des Deutschen Buchhandels* werd toegekend, deed zij in *ein Plädoyer für die gewaltfreie Erziehung* opmerken dat "Aggression und Krieg ihren Anfang nehmen *in den Kinderzimmern*. Denn auch künftige Staatsmänner und Politiker werden zu Charakteren geformt, noch *bevor* sie das fünfte Lebensjahr erreicht haben. Erschreckend, aber es ist wahr. Und so viele Jahre nach dem Krieg, ist die Welt noch ganz und gar nicht so, *wie sie Kindern gefällt*" (3). In Duitsland zei een *Halbstarke* : "Das Jungvolk erfindet sich *neu* in diesen Tagen, selbstbestimmt und frei im Kopf. Den Krieg und die Nachkriegszeit haben wir *als Herausforderungen* begriffen!" (4).

Niet ver van het Atheneum staat in het Leopoldpark een bronzen beeld van Emile Bulcke. In 1918 stierf zijn dochter, amper dertien jaar oud. Met haar als postuum model ontwierp hij dit zwierig beeld, en hij noemde dit "De wind". Het is niet triest, het lijkt triomfantelijk ... als de *overwinning* van het leven op de dood, meteen verrijzenis, wedergeboorte, wederopstanding, *voortbestaan*. Het leven "gone with the wind", niet beperkt tot een stoffelijk omhulsel, maar met *ook een geest* van liefde, vrijheid, gelijkheid, broederlijkheid en verdraagzaamheid, de rechten van de mens, universele waarden vertrapt door *beschaafde* landen die (dixit Michael Kleeberg) "zuvor – vor ihrem jeweiligen Fall in die Barbarei – zu den zivilisiersten Völkern der Welt gehört hatten" (... die voordien - vooraleer te vervallen in barbaars gedrag - behoord hadden tot de meest beschaafde volkeren in de wereld). Het stemt nog steeds tot nadenken. Maar vooral tot *lering*, vooral het nodige inzicht om *tijdig* alle symptomen te kunnen ontmaskeren die *opnieuw* zouden kunnen gaan in de richting van dat onzalig verleden.

(wordt vervolgd)

* * * * *

Deze bijdrage is enkel kunnen tot stand komen dankzij Freddy Hubrechtsen, die aangaande Henriette Szpiro al het zoekwerk heeft verricht en hierover omstandig heeft gepubliceerd, en die tevens al het beeldmateriaal heeft verzameld, dat hier *niet nogmaals* wordt weergegeven, omdat hij dit reeds heeft gepubliceerd in zijn eigen bijdrage in "De Plate" over Henriette Szpiro en haar poëzieboekje. *Non bis in idem* ! Een dergelijke nauwe samenwerking tussen auteurs/leden van "De Plate" is overigens iets dat navolging verdient!

Ter herinnering : afbeeldingen die destijds werden gepubliceerd in bedoelde bijdrage ("De Plate", juni 2013) :

- groepsfoto Ostend Swimming Club, 31.8.1941

- foto in Brussel, juli 1943: Henriette en Regina Szpiro op wandel samen met Sonia Pels
- poëzieboek: opdracht 6.5.1943 vanwege Regina “aan mijn lieve zus”
- poëzieboek : eigen en laatste aantekening Henriette, 25.6.1943
- poëzieboek Clotilde: aandenken Henriette + tekening, 19.6.43

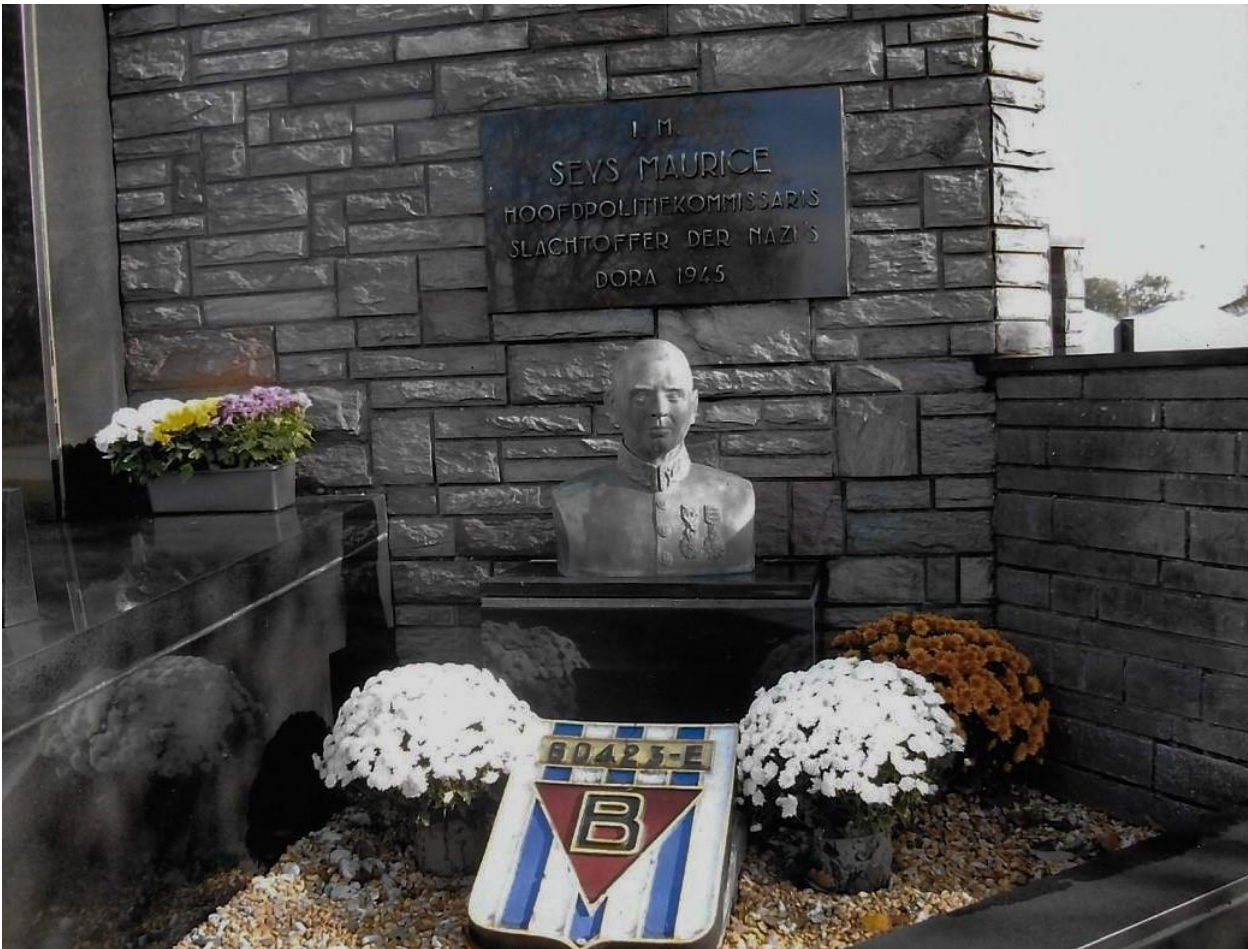
... en hierbij als *aanvullende* illustratie (en meteen een *waarschuwing* !) :

- een *vooroorlogs* beeld : “terrasjesweer”, vreedzaam en gezellig
- een *naoorlogs* beeld : grafmonument Maurice Seys (KZ Dora, 1945)

VERTALING :

- (1) Anders dan in 1918 was het totaal onduidelijk wat bij de ondergang zou gebeuren. Voor decennia zou dat onzekerheden en ellende met zich brengen. De aanpassing, wederopbouw, verwarring en een eventueel nieuw optreden zouden ons nog voor jaren bezig houden.
- (2) Ik bleef met mijn bibliotheek alleen achter. Ik waakte erover gans de nacht, met in mijn herinnering onze gemeenschap, onze samenhang, onze jaren van popelende inspanning en strijd. Wij vinden er vergetelheid en opbeuring, wij kunnen er vrij ademen. Dit was mijn leven geworden, mijn bestaansreden. Bij dageraad zat ik te midden van al mijn boeken...
- (3) Een pleidooi voor geweldloze opvoeding! Agressie en oorlog vinden een aanvang in de kinderkamer. Want ook toekomstige staatsmannen en politici krijgen hun karaktervorming nog vooraleer zij hun vijfde levensjaar bereiken. Schrikbarend maar waar ! En zoveel jaren na de oorlog ziet de wereld er nog steeds niet uit zoals zij kinderen zou moeten bevallen.
- (4) In deze dagen weten de jongeren zich opnieuw uit te vinden, zelfverzekerd en vrij van geest. Oorlog en de naoorlogse tijd hebben wij opgevat als uitdagingen.

* * * *

Een onverwachte maar interessante aanvulling

Naar aanleiding van het artikel “70 jaar geleden...Over een poëzieboekje ...en de lijdensweg van een Oostendse joodse familie”, door Freddy Hubrechtsen en verschenen in De Plate van juni 2013, ontving ik onlangs een brief van dhr. Gilbert Paepe uit Strombeek-Bever die het volgende schreef.

“Hierbij vindt u een foto, genomen omstreeks 1935, van de vroegere beenhouwerij ‘PAEPE-NYSSSEN’, gelegen in de Alfons Pieterslaan nrs. 34 en 36.

In de jaren 1938 werd het gebouw in 2 afzonderlijke woningen gescheiden waarvan de huidige viswinkel er nog deel van uitmaakt (1).

Ik zend u deze foto omdat het gebouw links gelegen, op nr. 32, de lingerie-winkel was van de familie SZPIRO, waarvan de lijdensweg werd beschreven in het maandblad De Plate. Als goede burens was kleine Lea toen mijn speelkameraad (zie mijzelf op de foto als kleine kleuter).

Interessant om te weten is ook dat de beenhouwerij Paepe de leverancier van vleeswaren was van de legendarische ‘Orient Express’ vanaf 1934 tot de afschaffing ervan. Verder werden er aan de ‘Wagons-Lits’ nog vleeswaren geleverd tot 1968”.

(1) Intussen is de viswinkel verhuisd naar de Alfons Pieterslaan 28.

Jean Pierre **FALISE**